

PÍNDAR-TEÒCRIT

MANUSCRIT DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA ⁽¹⁾

I

EL CÒDEX

Pere Anton d'Aragó (1611-1690) és un bell exemple de magnat bibliòfil, que edità amb magnificència un llibre escrit seu de *Geometria militar* (2) i que en 1673 regalà al monestir de Poblet la seva fornida i valiosa biblioteca (3).

Els llibres que foren de Pere d'Aragó fan de bon coneixer: estan relligats amb vedell vermell i porten daurats a les cobertes el nom i les armes del possessor. L'any 1732 un anònim catalogà els que n'hi havia a Poblet — on, segons diu el P. Villanueva (4) eren conservats en llibreries de banús — i ara el catàleg existeix a la Biblioteca Provincial de Tarragona (5). L'autor del catàleg desconeixia la llengua grega, segons la brevetat amb que inventaria els manuscrits grecs de la Biblioteca:

Manuscrito en griego (manuscrito) — I. G... I.

Manuscrito en griego (íd.) — I. G... 10.

(1) Motiu de triar aquest modest tema bibliogràfic, i no cap altre, per la *Miscel·lània Prat de la Riba* n'és el record de la joia amb que el President tot i atrafegat per la convocatòria de la quarta Assemblea m'assabentava que un manuscrit grec era entrat a la Biblioteca.

(2) *Geometria militar en la que se comprenden las matemáticas de la fortificación regular y irregular y las tablas polimétricas proporcionales para dar medida a cualquier plaza. Compuesta por D. PEDRO ANTONIO RAMÓN FOLCH DE CARDONA, olim de Aragón, Duque de Segorbe y de Cardona... En Nápoles, en la Real Imprenta de Egidio Longo, MDCLXXI*. Bell volum in. 4.º, de prop de 400 p. amb un gravat al coure ocupant tot un foli, retrat eqüestre de l'autor (molt semblant al del Comte-duc per Velázquez). N'hi ha un exemplar a la Biblioteca Universitària de Barcelona.

(3) VILLANUEVA, *Viaje literario*, vol. XX, p. 148.

(4) Op. cit. p. 149.

(5) Es un gran in-foli de 146 folis que conté la llista d'obres triplicada: alfabetitzada per títols dels llibres, per noms i per cognoms dels autors. Mn. Jaume Bofarull, p'epava una edició bibliogràfica del catàleg; pel que ja en té fet, al manuscrit Píndar-Teòcrit li correspon el número 2059 dels volums i el 1455 de les obres.

Aquests dos manuscrits grecs són els que el P. Villanueva l'any 1804 vegé, i anota sumariament:

Las obras de Píndaro en griego con comentarios en el mismo idioma = La Liturgia de San Juan Crisóstomo, toda en griego.

Passant els anys, el primer d'aquests manuscrits es trobava a la Biblioteca de Can Carferas (la *Virreina*), on en 1888 M. Charles Graux en prenia una nota, ràpida, aciençada i precisa (1), i el dia sis de novembre de 1915 entrà a la Biblioteca de Catalunya, on està signat ms. 399.

El manuscrit en qüestió té les següents característiques: 210 × 170 mm. Paper de cotó molt il·lustrós. Lletres del segle XIVe. Cantells daurats. Relligadura descrita. En el lloc amb lletres daurades encara llegim clarament, tot i estar raspat: LIBRO//A..I..O. (pels vestigis no sembla que hagués dit ANTI-GUO). És un volum factici, compost de dues parts, escrites de mans i amb tints diferents (15 + 10 = 25 plects de 8 folis). En el foli 1 hi ha, com en altres manuscrits de Poblet, entre les majúscules B. R. (= Biblioteca reial) les armes dites de Catalunya. La primera guarda conserva les signatures: EST. 1 G N.º 1 (annul·lada, la que dona l'inventari de 1732) i EST. 2 G. 1. la darrera que tingué en el monestir.

Segons el meu il·lustre amic, el bibliòfil N'Edward Toda, la tramesa de la biblioteca de Pere d'Aragó a Poblet fou en tres tongades: una primera, en 1673, de 3.600 volums; una segona, encara en vida de Pere, de 480, i una tercera, ja per la seva vídua, de 240; em diu també el senyor Toda, possessor avui en el seu castell d'Escornalbou de 32 volums, los que foren de Pere d'Aragó, que la forma de la doble signatura del recto Píndar-Teòcrit correspon als volums de la segona tramesa.

Les armes de les cobertes són de les que usava Pere Anton d'Aragó, com descendent d'Enric, fill de Ferran el d'Antequera, duc de Segorb (2). A aquesta branca de la Casa d'Aragó pertanyeren els ducats de Segorb i de Cardona

(1) *Notices sommaires des manuscrits grecs d'Espagne et de Portugal*, par CHARLES GRAUX, mises en ordre et complétées par Albert Martin, Paris, Leroux, 1892, pàg. 7.

(2) La història familiar i política de Pere Anton d'Aragó, vegeu-la en F. FERNÁNDEZ DE BETHENCOURT, *Historia genealógica y heráldica de la monarquía española*, vol. IX. Madrid, 1912, p. 108-124. Són interessants també, per la casa de Cardona: B. J. LLOBET, *Genealogia de la nobilísima casa de Cardona*. Barcelona, Lacavalleria, 1665, i la *Consultación en derecho sobre la sucesión del ducado de Cardona, marquesado de Vilamur y demás estados unidos y adyacentes*, Barcelona, Figueró, 1711, amb l'arbre que l'acompanya. (Exemplar a la Biblioteca de Catalunya).

fins l'any 1608, que per mort de Joana d'Aragó Folch de Cardona, quarta duquessa de Segorb, cinquena duquessa de Cardona, vídua de Diego IV Fernandez de Córdoba, tercer marquès de Comares, novè alcaide de los Donceles († 1601), passà a la casa de Fernàndez de Córdoba (1). El primer duc d'aquesta branca fou el net de Joana i Diego nomenat Enric Ramon d'Aragó Folch de Cardona Fernández de Córdoba (morí en 1640), de qui eren fills l'hereu Lluís Ramon Folch de Cardona d'Aragó i de Córdoba, i Pere Anton d'Aragó i de Córdoba. Per mort de Lluís Ramon i de l'únich fill mascle que el sobrevisqué uns quants dies (març 1670) es disputaren l'herència, usant tots dos els títols, Pere Anton i la filla de Lluís Ramon, Catarina Antonia d'Aragó, que fou casada amb Joan Francisco de la Cerda, vuitè duc de Medinaceli i d'Alcalà (2). La filla d'aquest matrimoni, Anna Catarina, nada en 1663, va esposar-la, l'any 1680, el seu oncle-avi Pere Anton, amb intent d'acabar el cisma familiar. No tingueren successió. Pere Anton, el darrer baró de la casa, morí en 1690, i la seva esposa i hereva vuit anys després (3).

Aquesta digressió geneològica ens porta a determinar la data de religadura del manuscrit. Pere Anton, tan bon punt usà els títols de duc de Segorb i de Cardona, comte d'Empúries i de Prades, marquès de Pallars, vescomte de Vilamur, etc. mudà el seu cognom i en tots els documents s'anomenava «Folch de Cardona olim d'Aragó», és a dir, que donà la preferència al llinatge Cardona damunt tots els altres. Així, doncs, dient el nom de les cobertes «Don Pedro de Aragón» i no havent-hi en l'escut d'armes — *Aragó modern, partit de Castella tallat de Lleó* — el senyal de Cardona, crec que el manuscrit no fou religat després de març de 1670.

El manuscrit Píndar-Teòcrit, d'innegable origen italià, devia ésser adquirit, com tant d'altres de Pere Anton, sinó tots, quan el bibliòfil, diplomàtic i guerrer era virrei de Nàpols, que ho fou de 1666 a 1671, on tant s'esforçava d'honrar la memòria del Magnànim i d'imitar-lo (4).

(1) BETHENCOURT, vol. III. p. 400.

(2) BETHENCOURT, vol. IX, p. 7.

(3) BETHENCOURT, vol. V, p. 287.

(4) Domenico Antonio Parrino, *Teatro eroico e politico de' governi de' vicerè del regno di Napoli*, 2.ª ed. Nàpols 1730, vol. III, p. 195-291 (exemplar a la Biblioteca de Catalunya).

II

ELS TEXTOS

A. PÍNDAR

La part pindàrica del manuscrit conté els 15 primers plecs del volum actual, numerats antigament α'-ις' i ara en llapiç cada foli. Per manca del foli exterior final del plec γ', que seria el 24, el total de folis és 119 en comptes de 120. Aquesta mutilació és anterior a la relligadura del volum.

El text, ben acompanyat d'escolis, però amb glosses interlinials molt escasses, està repartit en aquesta forma:

Olímpica I, foli 1.

Olímpica II, foli 16.^v Per mor del foli perdut manquen els versos 63-76
ἐσλοὶ... πάρεδρον (1).

Olímpica III, foli 27.^v

Olímpica IV, foli 34.

Olímpica V, foli 37.

Olímpica VI, foli 41. Manquen dels versos 68-69 les paraules: πατρί //
ἐορτάν τε κτίσῃ πλειστόμυδροτον.

Olímpica VII, foli 56.^v

Olímpica VIII, foli 70.^v

Olímpica IX, foli 80.

Olímpica X, foli 92.

Olímpica XI, foli 102.

Olímpica XII, foli 104.

Olímpica XIII, foli 106.^v

Olímpica XIV, foli 119.

No en conté res més que la primera estrofa (versos 1-11), i en els escolis d'aquesta s'acaba amb el plec ις' la primera part del manuscrit.

El nostre text de Píndar *no representa cap font nova*. Conté les formes comunes a tots els mss. que els moderns crítics rebutgen: Κάμειρον VII, 73;

(1) La numeració dels versos refereix a l'edició de OTTO SCHROEDER, *Pindari Carmina* a Leipzig, Teubner, 1900.

μοίραν VII, 76; τε IX, 32; ὥστε X, 86; θάνατον X, 105; τῶν ἐπιξεφυρίων XI, 15; ἀέθλοισι XIII, 15; Πτοιოდῶρφ XIII, 41; ἀπ'ἐκείνου XIII, 76; ἀλλά XIII, 114, etc. Les variants propies no són cap encert, simples errades de còpia: VII 89, αἰδιῆς contra αἰδιῆαν; VIII 32, τεύξειν contra τεύξαι; VIII 53, ἀνθρωπίνους contra ἀνθρώπους; VIII, 76, φυλλοφρόνων contra φυλλοφόρων; VIII: 77, καὶ τοι contra καὶ τι; X 26, Ποσειδώνιον contra Ποσειδάνιον; X 55, σαφές contra σαφανές; X 95, ἔχουσι contra τρέφοντι; XII 18, Πυθῶνι contra Πυθῶνος XIII, 60 οἱ Δαναοί contra Δαναοί. En les variants diacrítiques senyalades per Schroeder (1), i en d'altres, tendeix a la recensió dita *ambrosiana*: I 60, ἀθανάτων; I 109, οmet κεν; III 12, ἐλεφάρων; IV 17 omet καί; IV 20, δ'ἔντεσι; VI 6, Συρακουσῶν; VI 34, λάχ; VII, 12, ἐν ἔντεσιν; VII 94, μῆ μοίρα; X 35, ἐπειὼν βασιλεύς etc. Devegades, però, se n'aparta, en favor de la *vaticana*: II, 10, αἰὼν τ'; III 42, αἰδοῖσταν; VI 100 πέλονται; XIII 7, ὀπότηρος; XIII 106, ἐπ'ὀφρύ; etc.

Això ja ens fa pensar que el nostre manuscrit deriva dels interpol·lats pe's bizantins, i confirmant-ho veiem que dóna d'acord amb ells les variants: IV 8, δέκευ; V 9, ἐλθών; VI 18, νῦν πάρεστι; VI 30, ἰοδόστρυχον; VI 42, Ἐλευθὼ συμπαρέστασέν τε; VII 33, στέλλε; VII 85, βοιώτῳ; VII 86, αἶγινα πελλάνα τε; VIII, 8 πληρέονται... εὐσεβέων δ'... λιταί; VIII 26, παντοδαποῖς ὑποέστασε; VIII 39, δ'αἰτιζόμενοι... πνοάς; IX 54, ἔσσαν; IX 58, τὰν παῖδ'; IX 69, οἷα; IX 112, αἰάντεσόν γε δαιτὶ ὅστ'Οἰλιάδα; X 8, ἀμόν... κατήσχυνε; X 9, ὁ τόκος ἀνδρῶν; X 20, φῶτ'; X 25, βίη Ἡρακλέος ἐκτισσατο; X 42, ἀντήσας; X 62, ἄρμασιν; X 66, ἦκεν; X 67, δὲ τέλος πυγμᾶς φέρε; X 70, Σᾶμος ἡεῖδετο; X 72, ἅπαντας; X 104, ἄτ'; XIII 30, οὐκ ἀντεβόλησεν; XIII 35, Θεσσαλοῦ; XIII 69, ἀργόν; XIII 79, δ'ὥς; XIII 83, πληροὶ δὲ θεῶν; XIII 91, αὐτῷ μόνον; etc.

Mirant-ho de més prop encara, el Píndar de la Biblioteca de Catalunya és evidentment *moschopulià*, entre d'altres, per aquestes variants: III 10, νείσσοντ' (contra νίσσοντ'ἐπ' dels tricinians); VI 19, οὐ φιλόνηκος ἐὼν οὔτ' ὦν δύσερίς τις ἄγαν (contra οὐ δύσερίς τις ἐὼν οὔτ' ὦν φιλόνηκος dels tricinians); VI 23, ἡ τάχος; VII 34, χρυσᾶς (contra χρυσέαις dels tricinians); VIII 46, ἄρα; IX 52, ἀνάπωσιν (contra ἀνάπτωιν dels tricinians); IX 56, κορῶν τε φερτάτων τε (contra κορᾶν τε dels tricinians); XI 10, ἀνθεῖ ἔσκει πραπίδεςσιν; XIII 5, 40, Ποσειδῶνος (contra Ποσειδᾶνος de thomans i tricinians); XIII 15, ὑπερελθοῦσι; etc.

Moschopulos, erudit bizantí del 1300, amb d'altres treballs feu una nova

(1) *Pindarica V. Zur Genealogie der Handschriften*. Philologus 1897, p. 78.

edició de Píndar, basant-se en apògrafs del manuscrit avui nomenat V (= Biblioteca Nacional de París, grec 2.403, derrerres segle XIII.⁶), pertanyent a la recensió ambrosiana, una de les dues en que es divideix el text de Píndar (1). Dintre de la família moschopuliana, doncs, al costat dels manuscrits Leiden Q 38, Oxford Bodleia Barocc. 62, Vaticà 190, etc., ve a pendre lloc el Píndar de la Biblioteca de Catalunya.

B. TEÒCRIT

La part teocritea del manuscrit conté els 10 darrers plecs del volum numerats de mà antiga α'-ι', tots ells de vuit folis, que marcats ara amb llapiç seguint els de la part pindàrica, corren del 120 al 199. Aquest, blanc en el recto, conté algunes apuntacions sens interès en el verso.

El text — pobre d'escolis, abundant de glosses i amb arguments — comença així:

Foli 120: primeres ratlles d' un βίος de Teòcrit.

Foli 121: recomença aquest βίος que inserta cap al seu acabament el pseudoautoepitafi de Teòcrit i el que feu Artemidor ocupant fins al foli 123.^v

Θεόκριτος, ὁ τῶν βουκολικῶν ποιητής, Συρρακούσιος ἦν τὸ γένος· πρὸς Σιμμικίδου, οὗς αὐτὸς φησι· (2) «Σιμμικίδη· ποῦ δὴ τὸ μεσαμέριον, πόδα ἔλκεις»· ἔνιοι δὲ τὸν Σιμμικίδη ἐπώνυμον εἶναι λέγουσι.

L'índex dels Idil·lis que el nostre manuscrit conté i les variants amb les quals es separa del text comú, per adherir-se adès a un manuscrit adès a un altre dels ja coneguts, ara segueixen:

Idil·li I (3), foli 123.^v

VARIANTS: 75, δ'αὖ amb HSTr.; 82, τί νυ TQU, τί PT QU; 83, πᾶσαν.. κράναν KAE P²Tr.:102, δεδύκει KS²V Tr.; 126, ἀγατὸν PTQUTr.

Idil·li II, foli 144.^v

VARIANTS: 51, ἔκλεος KH Tr.; 61, ἐκ θυμῷ V Tr. B (testimoni Iunt.); 65,

(1) *De libris manu scriptis tracta* Schroeder també en el primer dels *Prolegomena* de la seva edició ja citada.

(2) Vers 21 de l'Idil·li VII, *Thalysia*: Σιμμικίδα, πᾶ δὴ τὸ μεσαμέριον πόδας ἔλκεις.

(3) En la numeració dels Idil·lis segueix l'ordre tradicional; pel text que en diu comú i per les sigles dels manuscrits, l'edició de U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF *Bucolici Graeci* en la *Scriptorum classicorum Bibliotheca Oxoniensis*.

ἄρξομ' ἐγώ AEV Tr.; 74, τὰν KA Tr.; 101, ὀφαιέο BH²V²; 109, γνωζῶνται Tr. S. H (-τα); 144, ἀπεμύψατο V.

Idil·li III, fol. 158.^v

VARIANTS: Títol SHT, 16, ἔτραψε AE.

Idil·li V, foli 163.^v

VARIANTS: 25, τὰδ' HSAE; 32, τῇδ' H²O; 55, δέκα καί H²AET¹Q, 57, πολλάκις KOH²AE; 68, ὦ φίλε KOAE; 77, δ' ἄγαν KH²OAE; 94, ὀριμάλιδες MOHS; 102, Κινάιθα KPQH¹; 109, ἄβαι HS²T; 116, omesa ἡ OPTQ¹; 148, ἡ M¹PQ.

Idil·li IV, foli 173. Graux no dona com existent en el manuscrit aquest idil·li a causa potser d'estar copiat després del V.

VARIANTS: Títol PS, 5, ὠτόος AE; 10, τουτόθι, S; 13, γ' PHS.

Idil·li VI, foli 178.

VARIANTS: 22, ποθορώμαι HSQ; 24, φέροι ποτί O; 25, ποθορώμαι HS 41, Ἴπποκίωνι M¹OB.

Idil·li VII, foli 183.^v

VARIANTS: Títol PQS Tr.; 25, τευ H Tr.; 74, ἀμφοπολεῖτο, OSQAE Tr.; 98, ὤρατος SA²Tr.; 122, ὀπορρεῖ OA²; 125, ὀπό OAE Tr.; 128, γελάσσαας HO; 155, ἀλωάδος M¹H²AE.

Idil·li VIII, foli 193.

VARIANTS: 13, ἀλλὰ τί θησεύμεσθα OH²QAE Tr.; 5 κεν ἄμιν ἀρκίον OH²Q²AE Tr.; 24, καλαμός γε OAE Tr.

Aquesta llista de variants concordades ens permet algunes remarques portant a la filiació del nostre text. En els Idil·lis V, VI, VII i VIII la màxima concordància del manuscrit de la Biblioteca de Catalunya és amb el manuscrit O (=Vaticanus 40, segle XIII) i després d'aquest, amb molt poca diferència, amb H (=Vaticanus 913, segle XIII-XIV) i S (=Laurentianus 32, 16; any 1281). Remarquem tot passant que mai no manca a la concordància OH.

Malauradament, el text O comença en el vers 62 de l'Idil·li V, ço que no ens permet d'estendre la comparació d'aquell amb el nostre als primers idil·lis. No existint O, en els idil·lis I, II, III, IV la major concordància és amb HS.

En tots vuit Idil·lis el text més allunyat del nostre és el de K (=Ambrosianus 222, segle XIII) i B (perdut, representat per les edicions romana i florentina de 1516).

La valor del nostre manuscrit, doncs, està en poder representar pels idil·lis I-V 61 el text que O dona per V 62-VIII. Ja era una presumpció de germandat el fet que ambdós manuscrits — únics que ho fan — acabin amb l'Idil·li VIII. No crec, però, que el nostre text sigui una còpia directa de O, per la part de text on coincideixen.

Per la part que manca en O donem les lliçons del nostre text, sempre que els manuscrits en presenten diverses, remarcant per l'interès especial que això pugui tenir els casos de variant pròpia i els de separació de H:

I. 3, τούριςδεις (variant pròpia) — 13, γαιώλοφον (variant gràfica del comú γεώλοφον) — 50, τεύχοισα — 78, ἔρασσαι — 96, λάθρη — 118, θυμὲρίδος — 125, λίπε ῥιον.

II. 3, ἐμὸν βαρυνέοντα — 95, εἰ δ' ἄγε — 144, κοῦκ ἔτετι (contra H: κοῦτε τι).

III. 10, τηγῶθε — 28, μεῦ μεμναμένου (contra el comú: -νω) — 32, πρὶν (variant gràfica de πρίν) — 48, μαζοῖο — 51, τόσσων.

IV. 46, Κυραΐθα (contra H: Κοναΐθα) — 48, ἄδε — 49, πατάξω — 56, ἀνάλιπος — 57, κομόωντι — 60, πρᾶν (pròpia).

V. 9, ἔθα — 25, κίναδός το — 32, τηδ' — 33, τηγεί (contra 4: τουτί) — 49, ὑφόθε.

En la part de text que també és donada pel manuscrit O només hi ha que una sola forma pròpia del nostre, si tant nom mereix la gràfia καίονται del comú κέονται.

III

RESUM

Dos manuscrits o fragments de manuscrits grecs del segle XIVe contenint l'un les X primeres *Olimpiques* de Píndar i part de la XI (text moschopulià) i l'altre els VIII primers *Idil·lis* de Teòcrit (text del manuscrit O), foren reunits en un volum factici. Adquirit a Itàlia aquest volum per Pere Anton d'Aragó (després abril 1666) i relligat (abans març 1670) en la forma característica de la seva biblioteca, entrà amb tota aquesta a enriquir la de Poblet (1673-1690). Allí estigué fins a la crema i saqueig del monestir (1835) passant després a mans d'En Baldiri Carreras (l'any 1888 era a la *Virreina*) i el dia 6 de novembre de 1915 entrà a la Biblioteca de Catalunya, on hi és signat MS. 399.

L. NICOLAU D'OLWER.